

بررسی مدل خصوصی سازی در صنعت برق ایران

دکتر غلامرضا حیدری

در دهه ۱۹۸۰ خصوصی سازی به طور فزاینده ای به صورت ابزار مهم سیاست عمومی درآمد و در دهه ۱۹۹۰ از اهمیت بیشتری برخوردار شد. در کشور ما بعد از تصویب قانون برنامه اول توسعه، موضوع خصوصی سازی مطرح شد ولی طی سالهای اخیر اهداف مقرر در این برنامه برای خصوصی سازی، به طور مطلوب تحقق نیافته است. در قانون برنامه دوم توسعه مصوب آذر ۱۳۷۳ نیز بر واگذاری بخشی از مؤسسات اقتصادی دولتی به بخش خصوصی و تعاونی تصریح شده است. نکته حساس در خصوصی سازی، در نظر داشتن جنبه های مختلف اجتماعی و فرهنگی موضوع به موازات جنبه های اقتصادی آن است. توجه نکردن به تمام جنبه های خصوصی سازی می تواند عواقب نامطلوبی را برای هر کشور

مهمترین هدف از انجام خصوصی سازی را افزایش بهره وری می دانند که این امر با تولید و عرضه کالا و خدمات با کمترین قیمت تمام شده و بیشترین کیفیت با رعایت استانداردهای لازم، تحقق خواهد یافت.

هنگام بحث از قوت و ضعف دولت و بازار، بحث خصوصی سازی در کشورهای مختلف مورد توجه قرار گرفته است. در حالی که به نظر می رسد باید در یک طرح جامع اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، جایگاه هر دو بخش دولتی و خصوصی تعیین شود. به خصوصی سازی باید به عنوان یک فرایند در یک سیستم بزرگتر توجه شود. با این نگرش سیستمی به موضوع، در می یابیم که در فرایند خصوصی سازی بسیاری از پارامترها و عوامل مهم مانند حلقه های زنجیر به هم وابسته و تحقق هر یک از آنها برای نیل به اهداف مورد نظر، لازم و ضروری است.

از آنجا که هر کشور شرایط خاص خود را دارد، نظرسنجی از صاحب نظران و دست اندرکاران می تواند به عنوان یک روش علمی، راه گشای بسیار خوبی باشد. در این نوشتار مدل طراحی شده، از طریق نظرسنجی از یک مجموعه خبره در ایران با استفاده از پرسشنامه و روشهای آماری، بررسی شده است تا از نتایج حاصل از آن مدلی برای طرح و بحث عقلایی خصوصی سازی به ویژه در صنعت برق آرایه شود.

سه همراه داشته و مزایای اقتصادی را تحت‌الشماع قرار دهد.

در این نوشتار سه فرضیه مورد آزمون قرار گرفته است:

۱- فرهنگ و نگرش مناسب در امر خصوصی سازی موجب افزایش بهره‌وری می‌شود.

۲- مدل مناسب خصوصی سازی موجب افزایش بهره‌وری می‌شود.

۳- خصوصی سازی در صنعت برق موجب افزایش بهره‌وری می‌شود.

تجزیه و تحلیل اطلاعات جمع‌آوری شده از طریق نظرسنجی برای بررسی مدل

برای بررسی مدل ارائه شده از سه روش استفاده شده است:

۱- روش تطبیقی با آنچه که در ارتباط با خصوصی سازی در کشورهای دیگر انجام شده است. استفاده از این روش علاوه بر اطلاع از تجربیات مختلف در این زمینه و در صورت نیاز استفاده از آن، ما را از روش سیمی و خطا و تحمل اشتباهات و

خسارتهای احتمالی مصون می‌دارد. ۲- روش تطبیقی با آنچه که تاکنون در ارتباط با خصوصی سازی در ایران انجام شده است استفاده از این روش به ما کمک می‌کند تا از آنچه که در این زمینه در کشور انجام شده مطلع و با بررسی دقیق‌تر آن به نقاط قوت و ضعف احتمالی پی برده و در جهت رفع آن تلاش کنیم علاوه بر آن ما را از تکرار تجربه‌های خطا و حتی الامکان از روش سیمی و خطا مصون می‌دارد.

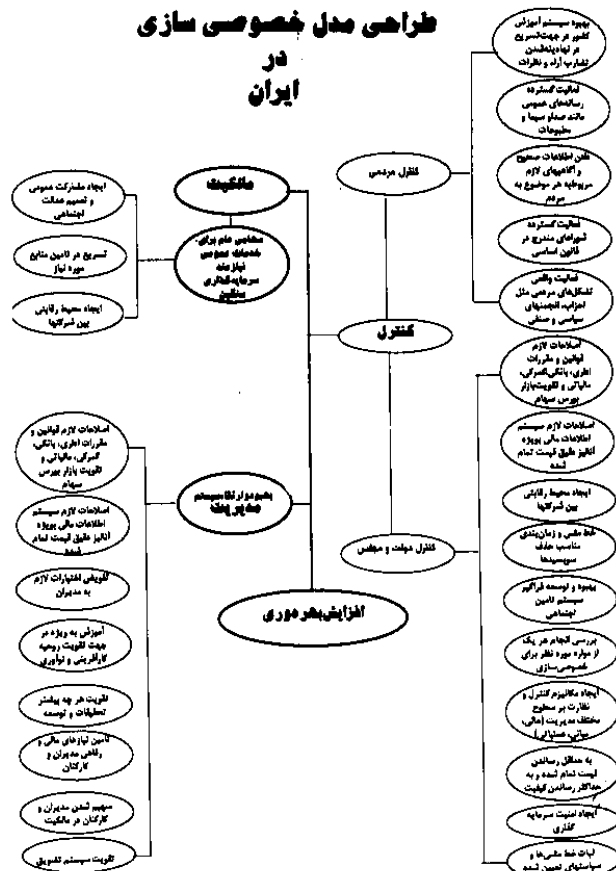
۳- روش نظرسنجی یک مجموعه خبره در ایران با استفاده از پرسشنامه و روشهای آماری که به محقق اجازه می‌دهد الگوی طراحی شده خود را "بومی" کرده و مدل را به واقعیت، نزدیکتر و قابل اجراتر کند.

در ادامه نوشتار به تشریح روش نظرسنجی از یک مجموعه خبره در ایران با استفاده از پرسشنامه و روشهای آماری خواهیم پرداخت.

طراحی پرسشنامه

براساس مدل طراحی شده و فرضیه‌های موردنظر، پرسشنامه‌ای تدوین شد. برای پالایش و گویا کردن بیشتر پرسشنامه در چندین مرحله از نظرات افراد خبره استفاده شد زیرا "محتوای پرسشنامه یا نقشه یا طرح پیمایش (Survey) ارتباط نزدیکی دارد. پرسشنامه تنها یک فرم که باید پر شود و یا صرفاً مجموعه‌ای از سوالات نیست، بلکه ابزاری علمی برای اندازه‌گیری و جمع‌آوری نوع خاصی از اطلاعات است. پرسشنامه، مانند سایر ابزارها، باید با توجه به خصوصیات معین و با در نظر گرفتن اهداف خاص طراحی شود و باید توجه داشت که احتمال خطا در اطلاعات حاصل وجود دارد. بدی یا خوبی، کارایی یا عدم کارایی پرسشنامه را فقط در صورتی می‌توان مورد قضاوت قرار داد که بدانیم برای چه کاری تدوین شده است. به عبارت دیگر فقط نباید به چگونگی جمله‌بندی سوالات پرداخت، بلکه قبل از هر چیز باید طرح کلی بررسی را در نظر گرفت.

طراحی مدل خصوصی سازی در ایران

اگر خواهان مطالعه الگوی شکل‌گیری نگرش، یا کشف ثنوریهای نگرش هستیم، احتمالاً روش لیکرت مناسب‌تر است. در این طیف، پاسخها برای اظهارنظر درباره یک گویه، فقط به بله / نه محدود نمی‌شود، بلکه امکان پاسخ و اظهارنظر بیشتری وجود دارد و در نتیجه به دقت سنجش افزوده می‌شود. با توجه به این مطالب و ماهیت کار در این تحقیق از روش لیکرت استفاده شده است.

تعیین جامعه آماری

برای دستیابی به کیفیت مطلوب نتایج نظرسنجی، جامعه آماری را در یک دوره ۱۰ ساله (۱۳۶۶-۷۶) در سطح کشور در نظر گرفتیم و پاسخگویی به پرسشنامه‌ها تماماً حضوری بود. کل جامعه آماری موردنظر ۲۱۰ نفر شامل وزرا و معاونان وزارت نیرو، مدیران سازمان توانیر، مدیران شرکتهای برق منطقه‌ای و توزیع و همچنین رؤسای بانک مرکزی و سازمان برنامه و بودجه و بعضی از معاونان آنهاست.

آزمون پرسشنامه

در طیف لیکرت به منظور حذف گویه‌های نامناسب، معمولاً گویه‌های تهیه شده را یک بار با تعدادی از پاسخگویان، از همان جامعه آماری، آزمایش می‌کنند. گرچه ماینتس و همکارانش معتقدند که می‌توان از این تحقیقات مقدماتی، چشم پوشید و کار را مستقیماً با تحقیقات اصلی شروع و در پایان (هنگام استخراج) به تحلیل و حذف گویه‌های نامناسب پرداخت ولی مسلماً آزمایش پرسشنامه، بر دقت و اعتبار آن می‌افزاید.

در این تحقیق یازده نفر (ابتدا ۱۰ نفر به صورت تصادفی انتخاب شدند اما از آنجا که به نظر می‌رسید دسترسی به یکی از آنان مشکل باشد، یک نفر دیگر هم به طور تصادفی انتخاب شد ولی در پایان، دسترسی به ۱۱ نفر میسر شد) از جامعه آماری به طور تصادفی انتخاب و در دو مرحله به فاصله زمانی یک هفته به صورت حضوری از آنان نظرسنجی شد.

بررسی پایایی و اعتبار پرسشنامه

سه روش اساسی برآورد پایایی از طریق اجرای فرمهای معادل، اجرای دوباره آزمون و هماهنگی درونی وجود دارد.

با توجه به اینکه در این تحقیق طیف لیکرت استفاده شده است، برای به دست آوردن پایایی پرسشنامه از روش سوم یعنی هماهنگی درونی استفاده شد. به این منظور با بهره‌گیری از نرم‌افزار آماري SPSS از طریق ضریب آلفای کرونباخ مقدار آلفا (α) برای مواد مورد آزمون محاسبه شد که تمام مواد مورد آزمون دارای پایایی لازم بوده و پایایی کلی تمام مواد مورد آزمون در مرحله اول ۰/۸۹۰۷ و در مرحله دوم ۰/۹۰۶۲ بود.

برای برآورد روایی یا اعتبار پرسشنامه از روش آزمون علامت و همچنین آزمون χ^2

استودنت استفاده شد و با نرم‌افزار آماري SPSS محاسبات لازم برای هر یک از پرسشها انجام شد.

نتایج حاصل از عملیات این آزمون موجب اصلاح و تکمیل پرسشنامه شد.

تجزیه و تحلیل داده‌ها و آزمون فرضیه‌ها

با استفاده از نرم‌افزار SPSS، درصد پاسخها در هر سوال بر حسب گزینه، درصد پاسخها در کل بر حسب گزینه، درصد فراوانی نسبی هر عامل و درصد فراوانی نسبی تمام عوامل بر حسب تأیید و عدم تأیید، مشخص شد.

برای تعیین میزان همخوانی سوالهای فرضیه‌های موردنظر از ضریب همخوانی کندال استفاده شد که سطح معنی‌دار ضریب

جدول (۱) نتایج آزمون فرضیه اول:

فرهنگ و نگرش مناسب در امر خصوصی‌سازی موجب افزایش بهره‌وری می‌شود

پایه داده‌ها (درصد)	عوامل مورد نظر
۸۶/۴	بهبود سیستم آموزشی کشور جهت تسریع در نهادینه شدن تضارب آراء و نظرات (از طریق اقداماتی همچون: تغییرات لازم در نحوه برگزاری امتحانات، تقویت کار گروهی از همان دوران پیش دبستانی، بهبود فرهنگ گفتاری و نوشتاری)
۹۰/۸	فعالتهای گسترده رسانه‌های عمومی مانند صدا و سیما و مطبوعات
۹۰/۷	دادن اطلاعات صحیح و آگاهیهای لازم مربوط به هر موضوع به مردم
۷۵	فعالیت گسترده شوراهای مندرج در قانون اساسی
۷۱/۷	فعالیت واقعی تشکلهای مردمی مثل احزاب، انجمنهای سیاسی و صنفی مندرج در قانون اساسی
۸۳	نتیجه نهایی

جدول (۳) برای موفقیت فرایند مشارکت بخش خصوصی و افزایش بهره‌وری در کشور، بهبود و ارتقای سیستم مدیریت از طریق عوامل مختلف، تا چه حد ضروری است؟

عوامل مورد نظر	میزان تأیید (درصد)
اصلاحات لازم مقررات اداری	۹۱/۶
اصلاحات لازم مقررات بانکی	۸۱
اصلاحات لازم مقررات گمرکی	۸۱/۱
اصلاحات لازم مقررات مالیاتی	۹۳/۳
اصلاحات لازم سیستم اطلاعات مالی بویژه آنالیز دقیق قیمت تمام شده	۹۶/۲
تقویت بازار بورس سهام	۷۵/۹
ایجاد محیط رقابتی بین شرکتها	۹۳/۲
تفویض اختیارات لایحه مدیریتان	۸۹/۷
آموزش، به ویژه در جهت تقویت روحیه کارآفرینی و نوآوری	۹۶/۲
تقویت هرچه بیشتر تحقیقات و توسعه	۹۰/۸
تأمین نیازهای مالی وردهای مدیران و کارکنان	۹۱/۸
تقویت سیستم تشویق	۹۰/۷
سهیم شدن مدیران و کارکنان در مالکیت	۸۲/۸
نتیجه نهائی	۸۹/۱

جدول (۴) نتایج مشارکت بخش خصوصی در انجام خدمات عمومی (مانند آب، برق و گاز) از طریق یک یا چند نوع از شرکتها (سهامی عام، سهامی خاص، سایر شرکتها)

نتایج مورد نظر	سهامی عام (درصد)
موجب ایجاد مشارکت عمومی در فعالیتهای اقتصادی گردد	۶۱/۹
موجب تسهیم عدالت اجتماعی میگردد	۶۹/۱
موجب تسریع در تأمین منابع مالی مورد نیاز گردد	۶۵/۷
موجب ایجاد محیط رقابتی بین شرکتها گردد	۳۷/۹
موجب افزایش بهره‌وری گردد	۲۹/۲
نتیجه نهائی	۵۵/۲۲

جدول (۵) برای تداوم و اجرای صحیح فرایند مشارکت بخش خصوصی و افزایش بهره‌وری در کشور، کنترل (هدایت، حمایت و نظارت مستمر) دولت از طریق عوامل مختلف تا چه حد ضروری است؟

عوامل مورد نظر	میزان تأیید (درصد)
اصلاحات لازم قوانین اداری	۹۲/۹
اصلاحات لازم قوانین بانکی	۹۵/۴
اصلاحات لازم قوانین گمرکی	۸۲/۷
اصلاحات لازم قوانین مالیاتی	۹۴/۱
ایجاد محیط رقابتی بین شرکتها	۸۲/۱
بهبود و توسعه وضعیت تأمین اجتماعی	۹۰/۱
بررسی هر یک از مواردیکه می‌خواهد خصوصی سازی شود (نظیر برق و آب)	۸۵/۲
خط مشی و زمان بندی مناسب حذف سوبسیدها	۷۹/۲
ایجاد مکانیزم کنترل بر سطوح عالی مدیریت	۷۳/۹
ایجاد امنیت سرمایه گذاری	۹۸/۹
نیات خط مشی ها و سیاستهای تعیین شده	۹۴/۵
نتیجه نهائی	۸۷/۱

جدول (۶) برای تداوم و اجرای صحیح فرایند مشارکت بخش خصوصی و افزایش بهره‌وری در کشور، کنترل (هدایت، حمایت و نظارت مستمر) مجلس از طریق عوامل مختلف تا چه حد ضروری است؟

عوامل مورد نظر	میزان تأیید (درصد)
اصلاحات لازم مقررات اداری	۹۲/۶
اصلاحات لازم مقررات بانکی	۹۰/۶
اصلاحات لازم مقررات گمرکی	۸۲/۲
اصلاحات لازم مقررات مالیاتی	۹۲/۹
اصلاحات لازم سیستم اطلاعات مالی بویژه آنالیز دقیق قیمت تمام شده	۹۲/۹
ایجاد محیط رقابتی بین شرکتها	۸۹/۵
بهبود و توسعه وضعیت تأمین اجتماعی	۹۱/۸
بررسی انجام هر یک از مواردیکه می‌خواهد خصوصی سازی شود (نظیر برق و آب)	۹۱/۸
خط مشی و زمان بندی مناسب حذف سوبسیدها	۸۰/۸
ایجاد مکانیزم کنترل بر سطوح عالی مدیریت	۸۳
ایجاد مکانیزم کنترل بر سطوح میانی مدیریت	۵۹/۹
ایجاد مکانیزم کنترل بر سطوح عملیاتی مدیریت	۵۹/۳
به حداقل رساندن قیمت تمام شده کالا یا خدمات عرضه شده به مردم	۸۴/۶
به حداکثر رساندن کیفیت کالا یا خدمات عرضه شده به مردم	۹۲/۳
ایجاد امنیت سرمایه گذاری	۹۷/۸
نیات خط مشی ها و سیاستهای تعیین شده	۹۵/۶
نتیجه نهائی	۸۶/۲

● مدل مناسب خصوصی سازی موجب افزایش بهره‌وری می‌شود. مؤلفه‌های مدل مناسب، شامل بهبود و ارتقای سیستم مدیریت، تشکیل شرکتهای سهامی عام برای خدمات عمومی که به سرمایه‌گذاری سنگین نیاز دارند، کنترل دولت، مجلس و کنترل مردمی است

مهمترین فرضیه:

خصوصی سازی در صنعت برق موجب افزایش بهره‌وری می‌شود. این موضوع در قالب سوالهای جدول (۷) طرح و با درصد بالایی تأیید شد.

مهمترین فرضیه در مجموع با میزان ۸۹/۳ درصد مورد تأیید پاسخ‌دهندگان قرار گرفت.

این فرضیه به طریق دیگری در سوال "آیا مشارکت بخش خصوصی در انجام خدمات عمومی (مانند آب، برق و گاز) از طریق یک یا چند نوع از شرکتها (سهامی

میزان تأیید (درصد)	امور مورد نظر
۹۵	انجام خدمات مشاوره‌ای صنعت برق
۱۰۰	انجام خدماتی نظیر نقاب‌سنگین و سبک، نظافت، سرویس و کاتین در صنعت برق
۹۷/۸	ساخت تجهیزات صنعت برق
۹۷/۲	انجام سرویس و تعمیرات صنعت برق
۹۸/۴	نصب تجهیزات صنعت برق
۹۰/۶	امور آموزشی صنعت برق
۸۷/۴	انجام تحقیقات صنعت برق
۸۲/۳	تهیه استانداردهای تجهیزات و تأسیسات برقی
۹۷/۸	انجام خدمات مشترکین نظیر قرائت کنتور، توزیع قیوس برق
۹۶/۸	توسعه شبکه توزیع صنعت برق
۸۸/۶	مدیریت بهره‌برداری شبکه توزیع
۸۵/۲	خرید و بهره‌برداری شبکه توزیع موجود (در یک برنامه زمان بندی مناسب)
۸۹/۷	مدیریت بهره‌برداری نیروگاه
۹۰/۷	خرید و بهره‌برداری نیروگاههای دیزلی موجود
۸۹/۵	احداث و بهره‌برداری نیروگاههای دیزلی جدید
۸۹/۶	خرید و بهره‌برداری نیروگاههای گازی موجود (در یک برنامه زمان بندی مناسب)
۸۹/۵	احداث و بهره‌برداری نیروگاههای گازی جدید
۸۵/۷	خرید و بهره‌برداری نیروگاههای بخاری موجود (در یک برنامه زمان بندی مناسب)
۸۸/۶	احداث و بهره‌برداری نیروگاه بخاری جدید
۸۱/۴	خرید و بهره‌برداری نیروگاههای آبی موجود (در یک برنامه زمان بندی مناسب)
۸۴/۱	احداث و بهره‌برداری نیروگاههای آبی جدید
۸۵/۸	خرید و بهره‌برداری نیروگاههای سیکل ترکیبی موجود
۸۵/۶	احداث و بهره‌برداری نیروگاههای سیکل ترکیبی جدید
۸۱/۲	مدیریت بهره‌برداری شبکه انتقال نیرو
۷۲/۵	خرید شبکه انتقال (بجز شبکه‌های ۴۰۰ و ۲۳۰ کیلوولتی که در حفظ و پایداری شبکه سراسری موثرند)
۸۹/۳	نتیجه نهائی

جدول (۷)
نتایج مهمترین آزمون فرضیه:
خصوصی سازی
در صنعت برق موجب
افزایش بهره‌وری
می‌شود

عام، سهامی خاص، سایر شرکتها) می‌تواند موجب افزایش بهره‌وری شود؟" مورد تأیید ۹۴/۲ درصد پاسخ‌دهندگان قرار گرفت.
در سوال "در یک طرح جامع اقتصادی (اصل ۴۴ قانون اساسی، فعالیت بخشهای دولتی، تعاونی و خصوصی) با فراهم بودن شرایط لازم (ایجاد کنترل و مشارکت مردمی، کنترل دولت و مجلس، بهبود و ارتقای سیستم مدیریت) مشارکت بخش خصوصی تا چه حد می‌تواند موجب افزایش بهره‌وری شود؟" در واقع مهمترین فرضیه به طریق دیگری مورد تأیید ۹۰/۶ درصد پاسخ‌دهندگان قرار گرفت. ■

منابع:

اوپسنهایم، امان، طرح پرستنامه و سنجش نگرشها، ترجمه مرضیه کریم‌نیا، انتشارات معاونت فرهنگی آستان قدس رضوی، چاپ اول، ۱۳۶۹، صفحات ۱۰-۱۱
۲- رفیع پوره، فرامرز، کندوکاوها و پنداشته‌ها، تهران، شرکت سهامی انتشار، ۱۳۶۰، ص ۲۴۳.
۳- ثرندایک، روان‌سنجی کاربردی، ص ۲۳۰
۴- سیدنی سیگل، آمار غیر پارامتری برای علوم رفتاری، ترجمه دکتر یوسف کریمی، انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ۱۳۷۲، ص ۸۸.

جدول (۸) نتایج آزمون فرضیه‌ها

میزان تأیید (درصد)	فرضیه‌ها
۸۶/۴	فرضیه اول: فرهنگ و نگرش مناسب در امر خصوصی سازی موجب افزایش بهره‌وری می‌شود
۷۶/۱۷	فرضیه دوم: مدل مناسب خصوصی سازی موجب افزایش بهره‌وری می‌شود
۸۹/۳	فرضیه اهم: خصوصی سازی در صنعت برق موجب افزایش بهره‌وری می‌شود